

ВЪЗМОЖНИ ЕФЕКТИ ОТ ИЗПИРАНЕТО НА МРЪСНИ ПАРИ

Георги Петрунов
УНСС

POSSIBLE EFFECTS OF LAUNDERING DIRTY MONEY

Georgi Petrunov
UNWE, department "Economic Sociology", Sofia, 1700

ABSTRACT

Just like with any other criminal phenomenon, the size of money laundering is hard to determine. However, experts and researchers attempt to evaluate the problem. As a result, money laundering is considered a global threat which volumes range between 2 and 5% of the global GDP or approximately 1.5 trillion dollars worldwide. Bearing in mind such calculations, it is logical to ask ourselves: what impact do these huge sums of money, generated by criminal activity, have on the economies, both nationally and globally, and, also, on the societies themselves. The goal of the report is to present the effects of money laundering which researchers and experts most often point out as possible. Systematization of such information helps, on one hand, to highlight the emphasis that is placed in the research of the problem. On the other hand, it would be possible to analyze the extent to which the effects, attributed to money laundering, are empirically confirmed, and whether they are not results from the action of other phenomena.

Key words: money laundering, crime, public policy

Проблемът изпиране на „мръсни пари“

Проблемът пране на пари е актуален въпрос, особено с оглед на все по-големите мащаби на организираната престъпност и корупцията. Обикновено пари перат престъпници, чиято дейност генерира големи суми пари. Такива са именно престъпленията, свързани с корупция и организирана престъпност - продажба и търговия на наркотици, трафик на хора и оръжия, данъчни престъпления, контрабанда и други. Не всички „мръсни пари“ биват изпирани – една част от тях се използват отново за престъпната дейност, а останалата се пласира в легалната финансова система и от там поема по трудно проследими пътища. Прането на пари е от решаващо значение за ефективното функциониране на почти всяка форма на транснационална и организирана престъпност. То дава енергията за наркодилъри, нелегални търговци на оръжия и други да действат и разширяват своята сфера на влияние не само в престъпния свят, но и в легалния.

Трудно е да се каже колко „мръсни пари“ се генерират, както и каква част от тях ще бъдат изпирани. Въпреки това се правят опити за изчисляване на генерираните мръсни пари и свързаното с тях изпиране на пари. Една от най-често цитираните оценки, превърнала се в „спектър на консенсус“, в който повечето изследователи поставят своите оценки за мащаба на изпирането на пари е тази на Международния валутен фонд. През 1998г. Мишел Камдесю заявява, че транзакциите, свързани с изпиране на пари на глобално ниво са между 2 и 5% от световния БВП или около 1,5 трилиона долара в целия свят. Това поражда въпроса относно последиците от този процес и влиянието му върху обществото и неговата икономика. Въпрос, който получава различни отговори, които ще обсъдим в текста.

Дебатът относно влиянието на изпирането на пари

Един от дебатите относно изпирането на пари, е какво е неговото влияние. От единия край са изследователи, според които трябва да се отчетат положителните му ефекти. Те задават въпроса: защо да се борим срещу нещо, което вкарва пари в икономиката? Особено

ако предикатното престъпление е извършено в една държава, а парите се инвестират другаде, и то по напълно легален начин. Защо да се спират потоците пари? Поддръжниците на тази теза изхождат от предпоставката, че парите нямат цвят и мирис, затова не е от значение какъв е техният произход, важно е да се генерират повече средства. Ако разгледаме пътят на международно изпирани пари, както Бригите Юнгер (Unger, 2007) посочва, в страните, през които преминават транзитно потоци „мръсни пари“ могат да бъдат отчетени известни (макар и краткосрочни) положителни ефекти от капиталовото движение. Юнгер дава като пример за такива краткосрочни влияния транзитно преминаващите през Холандия големи потоци пари с неясен произход, които водят до увеличаване търсенето на някои (люксови) стоки, нарастване на работните места в някои сфери (бижутиерия например) и т.н.

Интересен пример дава прокурор Джовани Русо от Национална дирекция „Антимафия“ на Република Италия. В интервю¹ той посочва, че едно предприятие на мафията винаги е процъфтяващо. То работи, плаща заплати, произвежда. Освен това, фирмите, фабриките и предприятията на мафията нямат нужда да искат кредити от банките, защото имат достатъчно пари в наличност. Така за служителите в предприятията, макар и собственост на престъпници, те осигуряват работни места и препитание за тях и семействата им. По този начин част от населението усеща положителни ефекти от изпирането на пари.

Данни от проведено в България изследване (Петрунов, 2008)² върху прането на пари разкрива, че част от представителите на разследващите органи в нашата страна също смятат, че изпирането на пари има положителен ефект, тъй като вкарва пари в икономиката на страната.

От другата страна в този дебат са изследователите, които наблягат на отрицателното влияние на прането на пари. Това с какви ефекти се свързва изпирането на „мръсни пари“ може да се види от резултатите от изследване, проведено от цитираната по-горе Юнгер и екипа ѝ (Unger et al., 2006). Учените изследват огромно количество текстове – публикации от международни организации (МВФ, FATF, ОИСР); 750 списания и 44 000 доклада; база данни, съдържаща общо 14 млн. книги и 500 000 списания, както и две списания, специализирани по въпросите, свързани с пране на пари, за периода 1990-2004г.

В резултат на това мащабно проучване, Юнгер и екипът ѝ обобщават посочените в релевантната литература ефекти, свързани с прането на пари, които ще представим накратко. На първо място, се обръща внимание на факта, че прането на пари е следствие от извършено преди това престъпление. Това означава, незаконно и нечестно натрупване на пари у престъпниците, които според някои изследователи се харчат и инвестират по различен от обикновените хора начин. Този извод се базира на твърдението, че при избора си за инвестиране, перачите на пари се ръководят основно от желанието да избегнат разкриването, а не от идеята за максимизиране на печалбите от инвестицията. Това от своя страна може да доведе, според други експерти, до изкривяване на инвестициите, до изкуствено повишаване на цените и промени във вноса и износа на стоки от страната, в която се извършва прането. Търсенето на сектори от икономиката, които ще улеснят изпирането на пари пък е причина за намаляване производителността, доходите и заетостта в секторите, които от перачите се смятат за непривлекателни за тяхната дейност. Натрупването на големи суми пари в престъпниците ги прави по-независими от пазарните изисквания и принципи. На базата на тези суми, в литературата се посочва, че перачите се превръщат в нелоялна конкуренция, тъй като имат възможност да дадат по-висока цена от тази, която биха дали останалите играчи на пазара. Но перачите на пари понякога разчитат и на чисто криминални

¹ Интервюто може да бъде видяно на: <http://www.riskmonitor.bg/bg/resurs/intervyu-s-dzhovani-ruso-zamestnik-prokuror-vnatsionalna-direktsiya-antimafiya-i-antiterorizam-na-republika-italiya>

² Изследването е проведено с представители на основните институции, ангажирани с противодействие прането на пари и показва, че според 44% от интервюираните влиянието на изпирането на пари е по-скоро положително, а 37% не могат да преценят дали е по-скоро положително или по-скоро отрицателно.

методи за ограничаване на конкуренцията, например в цитираното по-горе интервю с прокурор Джовани Русо се казва, че предприятията на мафията нямат конкуренция, тъй като тя е ликвидирана чрез мафиотски методи. Изтъква се също, че с подобни силови методи или въз основа на собственост, натрупана чрез „мръсни пари”, перачите могат да получат банкови кредити, които не биха били отпуснати на останалите предприемачи.

Други ефекти, свързани с изпирането на пари, които Юнгер и екипът ѝ откриват в литературата се отнасят до търсенето на пари и до нарастване нестабилността на лихвените проценти и валутните курсове. Причината за това авторите, посочили този ефект, откриват, от една страна, в повишените нива на престъпността, а от друга, в непредвидените капиталови потоци. Тези ефекти отново се свързват с твърдението, че перачите инвестират парите си, водени не от пазарни принципи, а от стремежа си да скрият нелегалния им произход и схемите им да не бъдат разкрити. Както се вижда, в релевантната литература често се изхожда от твърдението за различни мотиви за инвестиране на перачите от тези на легалните предприемачи. Поради това, както и поради трудността да се измери точно обхвата на прането на пари, Юнгер открива твърдението, че може да се стигне до грешки в макроикономическите статистики, което от своя страна да доведе до грешки при създаването на публични политики. Прането на пари, според някои експерти, може да има определящо влияние и върху държавните приходи – чрез намаляване на приходите от данъци, чрез увеличаване разходите за борба с предикатните престъпления, генериращи „мръсни пари”. Анализирайки твърденията относно влиянието на прането на пари, направени от различни изследователи, учени и експерти, занимаващи се с проблема, Юнгер обобщава, че посочените до тук ефекти могат да бъдат наблюдавани в рамките на една-две години. С тях обаче се свързват и други ефекти, чието проявление отнема повече от четири години. А някои от тях могат да окажат влияние дори след повече от десет години. Така например, в контекста на посочената по-напред нелоялна конкуренция, в литературата се открива твърдението, че перачите застрашават приватизацията особено в развиващите се страни. По този начин се дава възможност за навлизане на престъпниците в легалната икономика. Това, според изследователи на проблема, води и до влияние върху надеждността на финансовия сектор, до застрашаване на банковата сигурност и стабилност. А щом търговската и финансовата системи на дадена страна са повлияни от криминални елементи, се стига до компрометиране на страната и намаляване доверието на чуждестранните инвеститори. За това не е изненада, че в литературата се открива и тезата, че прането на пари води до задушаване на икономическия растеж като цяло.

Често прането на пари се свързва и с процъфтяване на корупцията. Юнгер открива твърдения, според които циркулирането на големи суми „мръсни пари” в легалната финансова система, създава благоприятна почва за процъфтяване на престъпност и корупция, която се просмуква във всяка една сфера на обществото, както икономическа, така и политическа. Прането на пари улеснява престъпността, защото осигурява на престъпните организации пари, изглеждащи законни, които те могат да използват не само за разширяване на престъпните си дейности, но и за навлизане в легалната икономика. Ако перачите на пари контролират значителни части от икономиката, те могат да опитат да увеличат своя политически контрол като средство за постигане на собствените си цели. Нещо повече, Юнгер открива твърдения на експерти, занимаващи се с проблема, според които то се явява значима причина за подкопаване политиките и програмите за намаляване на бедността и насърчаване на икономическото развитие на международните организации. Често целите, които се преследват от дадени публични политики не само не могат да бъдат достигнати, но и се развиват в противоположна посока, което някои експерти обясняват с големите по мащаб „мръсни пари”, циркулиращи в развиващите се страни. В последните няколко десетилетия, се забелязва, че вниманието на изследователите се насочва и към връзката между пране на пари и тероризъм. Юнгер отчита, че има експерти, според които наличието

на добре развити канали за пране на пари може да улесни финансирането на терористични актове. Тази идея, обаче, не остава само твърдение без никакво последствие. Именно тя е сред предпоставките за изграждане на политиките за противодействие финансирането на тероризма.

Изброените до тук ефекти са посочени от чуждестранни изследователи. Български учени и експерти в областта, също извеждат някои негативни ефекти, до които може да доведе изпирането на мръсни пари. Според Димитър Динев (Динев, 2012) основният негативен ефект, който прането на пари има върху икономиката и финансовата система е това, че то спомага и стимулира извършването на престъпни дейности. Освен това, престъпниците стават все по-богати и по-силни, което увеличава тяхното икономическо и политическо влияние и намалява ефективността на усилията на страните в преход към изграждане на демократични общества. Мария Григорова (Григорова, 2005), ръководител екип в дирекция „Специален надзор” в Българска народна банка (БНБ) също посочва, че „мръсните пари” влияят върху финансовата система и в частност върху банките. Като цяло прането на пари, според Григорова, има много широк неблагоприятен ефект върху икономиката, политическите и социалните структури на всяка една страна по света.

За нуждата от емпирична информация

Повечето анализи, отнасящи се до прането на пари, както Брент Барлет (Bartlett, 2002) отчита, се фокусират върху глобалната финансова система отколкото върху отделните икономики. Представените до тук ефекти от изпирането на пари се обединяват от това, че те могат да се определят като възможни ефекти. Всяко едно от тези влияния, посочено от изследователите като последица от прането на пари, може да бъде предизвикано и от друго действие или явление - престъпно или легално. Проблемът в случая се явява липсата на емпирична информация, чрез която да се потвърди негативното влияние от наличието на изпиране на пари в дадена страна. След прегледа на релевантната литература, който прави Юнгер и екипът ѝ, също се стига до заключението, че по-голямата част от посочените в литературата ефекти от изпирането на пари са по-скоро спекулативни. Авторите се позовават един на друг, без да имат никакви емпирични доказателства за направените изводи. Тоест, посочените от повечето изследователи ефекти са по-скоро предположения, отколкото емпирично потвърдени твърдения.

Тези констатации пораждат необходимостта от събиране и натрупване на емпирична информация за схеми за изпиране на пари и извеждане на ефектите от действието им. Ако вниманието се съсредоточи върху конкретни схеми и ефектите от тях, ще стане възможно реално да се констатира влиянието на „мръсните пари”. Натрупвайки знание за колкото се може повече схеми, ще можем да създадем реална картина за влиянието на изпирането на пари в дадено общество. На базата на тези конкретни наблюдения, вече ще мога да се правят изводи за ефектите, както за отделните обществени сфери в една страна, така и за влиянието от прането на пари на по-общо наднационално ниво.

Друга стъпка, която трябва да се предприеме е повишаване ефективността на политиките за противодействие на изпирането на пари. Като тук имаме предвид цялата система за борба с този престъпен феномен – от създаването и налагането на мерки и изисквания за противодействие на прането на пари, през правоохранителните органи, до институциите, натоварени с отнемане на имущество, придобито по незаконен начин. Всяко едно звено от тази система трябва да има своята полезност за обществото. Примерът с италианското предприятие е много подходящ за илюстрация на това твърдение. Както посочва италианският прокурор, когато държавата конфискува предприятието, то няма повече допълнително финансиране. Предприятието вече трябва да се бори на пазара с конкуренцията на равни начала. Последиците от всичко това са, че предприятието не успява да се справи със ситуацията и фалира. Така, според Джовани Русо, индиректно се отправя

съобщение към населението: “когато мафията управляваше предприятието имаше работа, имаше заплати, а когато държавата пое управлението всичко се разпадна, няма работа, няма заплати”³. Но ако държавната институция, отнела предприятието има капацитета и ресурса (финансов и човешки) да го управлява по добър за работниците начин, това няма да се случи. Именно поради това всяко едно звено от системата за противодействие и борба с престъпността трябва да работи ефективно. В момента, в който едно от тези звена не извършва своята дейност по начин, полезен за обществото, цялата система за борба с престъпността и свързаното с нея пране на пари се проваля.

Независимо какви ефекти ще бъдат определени като произтичащи от изпирането на „мръсни пари”, според нас в крайна сметка то винаги води до отрицателно влияние върху дадено общество, защото дава възможност на престъпността да се разшири, да придобие голяма икономическа мощ и да навлезе в легалната икономика, а често дори и в политиката. Ако в краткосрочен план употребата на „мръсни пари” се схваща като нещо положително, то в дългосрочен план последиците за развитието, постигнато с изпрани пари може да доведе само до опасни резултати – една от тези възможности може да бъде това, че цялото държавно управление попада в ръцете на престъпници. Всички икономики, независимо дали са в преход, развиващи се или са вече развити, трябва да разграничават „мръсни пари” от чисти. Хората, заемащи отговорни позиции в политиката и икономиката, винаги трябва да имат предвид, че престъпно придобитите пари водят до неочаквани и нежелани резултати. Това разрушава мита за неутралност на парите. Парите, генерирани от престъпна дейност, не са неутрални, защото те са неизменно свързани с престъпността. Прането на пари позволява на престъпната дейност да продължава своето съществуване и дори да процъфтява. Именно заради това Юнгер нарича мръсните пари тиктакаща бомба със закъснител.

Използвана и цитирана литература

1. Григорова, Мария. БНБ срещу изпирането на пари. 2005. *Банки Инвестиции Пари*. Бр. 9, с.35-37.
2. Динев, Димитър. 2012. *Икономическите измами. Риск, разкриване, разследване, предотвратяване. Част II*. София, Институт на експерт проверителите на измами.
3. Петрунов, Г. 2008. *Противодействие на изпирането на пари: състояние и перспективи*. София: РискМонитор.
4. Bartlett, B., 2002. The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development. In: Asian Development Bank. Manual on Countering Money Laundering and the Financing of Terrorism.
5. Unger, B., M. Siegel, J. Ferwerda, W. De Kruijf, E. Busuioic and K. Wokke. 2006. *The Amounts and the Effects of Money Laundering*. Nederland: Utrecht School of Economics.
6. Unger, B., 2007. *The Scale and Impacts of Money Laundering*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

³ Виж: <http://www.riskmonitor.bg/bg/resurs/intervyu-s-dzhovani-ruso-zamestnik-prokuror-vnatsionalna-direktsiya-antimafiya-i-antiterorizam-na-republika-italiya>